

А 66

4603-р

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

Андрощук Ольга Володимирівна

УДК 373.2.015.31:004(043.3)

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ
КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ 2018

НБ НПУ ім. М.П. Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теоретичної та консультативної психології Факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Кузьменко Віра Ульянівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри теоретичної
та консультативної психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Павелків Роман Володимирович,
Рівненський державний гуманітарний університет,
перший проректор, завідувач кафедри вікової
та педагогічної психології;

кандидат психологічних наук
Карабасва Ірина Іванівна,
Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України,
старший науковий співробітник
лабораторії психології дошкільника.

Захист відбудеться 05 грудня 2018 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.10 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 02 листопада 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.В. Долинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У Конституції України, Законах України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, Положенні про дошкільний навчальний заклад, державних національних програмах “Освіта” (Україна ХХІ століття) визначено, що відродження суспільства України, його розвиток, значною мірою залежить від творчості та активності його членів, їх ініціативи; тих умов, що створюються для розвитку та реалізації потенціалу кожної особистості. Пошук шляхів та засобів розвитку обдарованості та здібностей, створення умов для актуалізації творчих ресурсів кожного дошкільника наразі є одним із пріоритетних завдань сучасної дошкільної освіти.

У психологічній науці здійснено низку фундаментальних досліджень з проблем психології творчості та розвитку творчих здібностей (Л.С. Виготський, В.А. Крутецький, Н.С. Лейтес, Я.О. Пономарьов, М.М. Поддяков, Б.М. Теплов), доведено положення про активний творчий характер особистості (І.Д. Бех, В.В. Давидов, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко), створено низку теорій, які розкривають проблему творчого потенціалу особистості (Б.С. Братусь, М.Й. Боришевський, В.А. Роменець, В.М. Ямницький), розроблено концепцію творчої діяльності особистості (В.О. Моляко). Методологічні аспекти проблеми розвитку обдарованості та здібностей різного спрямування досить глибоко розкриті у працях багатьох зарубіжних (Ф. Баррона, Б. Блума, Дж. Гілфорда, Дж. Керрала, Дж. Рензулі, Е.П. Торренса, Е. Фромма) та вітчизняних (О.Є. Антонової, Д.Б. Богоявленської, О.К. Дусавицького, В.В. Камишина, О.М. Матюшкіна, О.Л. Музики, В.В. Рибалки, Р.О. Семенової, М.О. Холодної, О.Н. Цибулі, Н.Б. Шумакової, О.І. Щербанової) вчених. Питанням розвитку обдарованості та здібностей (зокрема, творчих) на етапі дошкільного дитинства присвячені праці О.М. Дьяченко, І.І. Карабаєвої, Н.М. Каневської, О.В. Киричука, В.Т. Кудрявцева, В.У. Кузьменко, О.І. Кульчицької, С.І. Науменко, Н.І. Підгорної, Л.С. Руденко, Т.М. Титаренко, Л.Г. Чорної, Л.Г. Шукіної, Т.В. Яценко та інших. Вченими встановлено умови та чинники розвитку творчих здібностей (І.М. Біла, Дж.П. Гілфорд, Р. Стернберг, Е. Фромм), розроблено методи їх виявлення (Д. Векслер, П. Джонсон, Н.В. Краснощоківа, О.І. Кульчицька, Г.П. Лаврентьєва, Дж. Равен, В.М. Тарасун, Е.П. Торренс, Л.Г. Чорна).

Особливе місце у навчально-виховному процесі закладів дошкільної освіти посідають ігрові технології і техніки (в тому числі й комп’ютерні). Комп’ютерні ігри включені як різновид інтелектуальних ігор у програму дошкільної освіти. Вперше вони були внесені до програми виховання і навчання дітей від трьох до семи років “Дитина”. Комп’ютерним іграм надають важливе значення у розвитку інтелекту та пізнавальних здібностей дітей (Ю.Д. Бабаєва, Г.О. Балл, І.А. Васильєв, О.Є. Войскунський, Т.В. Корнілова, Ю.І. Машбиць, В.О. Моляко, Н.І. Пов’якель, В.І. Прокопенко, Р.С. Радева, М.Л. Смульсон, О.О. Смирнова, О.К. Тихомиров, С.О. Шапкін, Н.Б. Шумакова та ін.). Водночас, дослідники проблеми комп’ютерних ігор (І.В. Бурмістрова, Г. Грезейон, К. Керделлан, А.Г. Шмельова, Ю.В. Фомічова) зазначають, що експансія мультимедійного простору загалом та комп’ютерних ігор зокрема, може справляти негативний вплив на емоційний, фізіологічний, особистісний розвиток дитини, що потребує

забезпечення специфічних умов у разі їх застосування. Теоретичний аналіз досліджень проблеми застосування комп'ютерних ігор як дорослими, так і дітьми різного віку (зокрема, дошкільного) показав, що на сьогодні системних досліджень, присвячених цій проблемі, недостатньо. Зокрема, залишаються нез'ясованими питання про організаційні форми проведення розвивальних занять та жанри комп'ютерних ігор, спрямованих на розвиток творчих здібностей старших дошкільників, не визначені психологічні особливості та умови розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор, відсутній методичний супровід застосування комп'ютерних ігор з метою розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Отже, психологічна значущість визначеної проблеми та її недостатнє висвітлення у психологічній науці зумовили актуальність і вибір теми дослідження: *“Розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації затверджена вченою Радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 6 від 30 січня 2014 року) та узгоджена міжвідомчою Радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 6 від 17 червня 2014 року).

Мета дослідження полягала у теоретичному обґрунтуванні та експериментальному визначенні психологічних особливостей та умов розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор, розробці та апробації психологічної програми їх розвитку.

В основу дослідження покладено **припущення** про те, що: 1) творчі здібності старших дошкільників у звичайних умовах організації навчально-виховного процесу закладів дошкільної освіти розвиваються недостатньо; 2) творчі здібності на етапі дошкільного дитинства є динамічними властивостями, тобто швидко розвиваються під впливом дієвих та ефективних засобів; 3) ефективними засобами розвитку творчих здібностей старших дошкільників є комп'ютерні ігри, підібрані з урахуванням критеріїв творчих здібностей, сприятливих умов їх розвитку та психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку.

Відповідно до мети дослідження сформульовано такі **завдання**:

1. Визначити теоретичні підходи до вивчення проблеми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор.

2. На основі теоретичного аналізу визначити критерії, показники творчих здібностей старших дошкільників.

3. Емпірично дослідити психологічні особливості та гендерні відмінності розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

4. Теоретично обґрунтувати модель та розробити й апробувати психологічну програму розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор.

5. Розробити методичні рекомендації батькам, психологам та працівникам закладів дошкільної освіти щодо використання авторської програми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор.

Об'єкт дослідження – творчі здібності старших дошкільників.

Предмет дослідження – розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали положення особистісно-діяльнісного підходу про активний творчий характер особистості (І.Д. Бех, І.С. Булах, В.В. Давидов, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко), положення індивідуально-диференційованого підходу про урахування комплексу індивідуальних відмінностей дитини (Б.Г. Ананьєв, О.Г. Асмолов, В.С. Мерлін, В.У. Кузьменко, С.Є. Кулачківська, Д.І. Шульженко), теорії розвитку творчого потенціалу особистості (Б.С. Братусь, М.Й. Боришевський, В.В. Кліменко, Я.О. Пономарьов, В.А. Роменець, Б.М. Теплов, В.М. Ямницький), концепція творчої діяльності (В.О. Моляко), здобутки вікової психології про вікові закономірності, умови та чинники розвитку обдарованості та здібностей дошкільника (Д.Б. Богоявленська, В.Н. Дружинін, З.І. Калмикова, В.К. Котирло, О.І. Кульчицька, Р.В. Павелків, Ю.О. Приходько, Т.М. Титаренко); психологічні засади застосування комп'ютерних ігор та особливостей їх впливу на розвиток особистості (Д.І. Кулаков, С.Л. Новосьолова, І.Ю. Пашеліте, С. Пейперт, Ф.П. Петку, М.Л. Смульсон, О.К. Тихомирова, Б. Хантер), принципи використання інформаційних технологій, зокрема навчальних комп'ютерних ігор у навчально-виховному процесі (А.Т. Ашероф, Р. Вільямс, Б.С. Гершунський, В.М. Глушков, А.М. Довгялло, А.П. Єршов, Г.М. Клейман, Н. Краудер, Н.В. Кудикіна, К. Маклін, Ю.І. Машбиць, О.Г. Молибог, С. Пейперт, Є.С. Полат, В. Скіннер).

Методи дослідження: загальнотеоретичні: аналіз, порівняння, синтез, класифікація, узагальнення, моделювання та систематизація з метою визначення сутності основних понять і термінів, теоретико-методологічних основ проблеми дослідження, розробки психологічної програми та методичних рекомендацій;

емпіричні: психолого-педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний), спостереження, бесіди, тестування для виявлення рівня розвитку творчих здібностей старших дошкільників;

кількісної обробки даних: метод математичної статистики (IBM SPSS Statistics 2.0), використаний для обробки первинних статистичних даних.

На констатувальному та контрольному етапах дослідження було використано такі *діагностичні методики:* визначення творчої легкості за допомогою методик “Прогресивні матриці Равена” Дж. Равен, “WPPSI “Лабіринти” Д. Векслер, творчої оригінальності – “Танграми” та “Паралельні лінії” О.І. Кульчицька, Л.Г. Чорна (модифіковані О.В. Андрощук), творчої гнучкості – “Завершення фігури” Е.П. Торренс та “Білі кружечки” О.І. Кульчицька, Л.Г. Чорна, творчої продуктивності – “Завершення фігури (Овал)” Е.П. Торренс, “Придумай казку з означеними словами”, “Слова на літеру К” О.І. Кульчицька, Л.Г. Чорна, творчої уяви – “Творча уява” Г.П. Лаврентьєва, Т.М. Титаренко та “Сни тварин” Н.В. Краснощокіна (модифікована О.В. Андрощук).

Експериментальна база дослідження. Дослідницько-експериментальна робота виконувалася на базі закладів дошкільної освіти № 712, № 804 та № 383 міста Києва. В експерименті прийняли участь 164 дитини, з яких 89 хлопчиків і 75 дівчаток віком від п'яти до шести років, та 164 члени їх родин. Дослідження

виконувалося в три етапи (пошуковий, експериментальний, узагальнюючий) впродовж 2013 – 2017 років.

Наукова новизна та теоретичне значення роботи:

вперше визначено теоретичні підходи до вивчення проблеми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор; визначено критерії та їх показники (*творча легкість*: здатність до всебічного розгляду предмету, здатність ураховувати при прийнятті рішень різні фактори, здатність до легкого засвоєння нового матеріалу, здатність до швидкого та вільного переключення думок, здатність до легкого вирішення проблемних завдань; *творча оригінальність*: здатність придумувати нові ідеї, вміння вносити щось нове у відоме завдання, відхід від зразків, здатність виходити за рамки заданої іншими ситуації, самостійний вибір виду діяльності, матеріалів, вміння створювати новий продукт; *творча гнучкість*: здатність вільно переходити від одного способу розв'язування поставленого завдання до іншого, здатність переносити способи дій з одного виду діяльності на інший, використання предметів-замінників, багатозначних слів, розвинена здатність створювати різноманітні ідеї у дещо обмеженій ситуації; *творча продуктивність*: здатність до утворення нових слів, рим, створення нових сюжетів, ролей, створення виробів, зображень, здатність переконструювати елементи в нових комбінаціях; *творча уява*: здатність подумки сполучати образи в нові поєднання і комбінації, уявляти можливі зміни дійсності, здатність до створення фантастичних ідей, прогнозування, передбачення, висування гіпотез, виділення сутнісного в межах однорідних явищ та його втілення в образі, грі), рівні (дуже високий, високий, середній, низький, дуже низький) розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Виявлено переважаючого середнього та низького рівнів розвитку, відмінності розвитку окремих критеріїв та гендерні розбіжності показників розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Теоретично обґрунтовано та визначено психолого-педагогічні умови використання комп'ютерних ігор з метою розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Розроблено психологічну модель та програму розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор (циклічні; логічні; пригодницькі; стратегічні; покрокових стратегій) підібраних відповідно до критеріїв творчих здібностей, доведено її ефективність та необхідність впровадження авторської програми в практику роботи закладів дошкільної освіти. Запропоновано психолого-педагогічні рекомендації батькам, психологам та працівникам закладів дошкільної освіти щодо ефективного використання комп'ютерних ігор з метою розвитку творчих здібностей старших дошкільників;

розширено та поглиблено зміст поняття “творчі здібності старших дошкільників” та уявлення про критерії та показники їх розвитку;

набула подальшого розвитку система знань про сутність, зміст, структуру та методи діагностики творчих здібностей старших дошкільників.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що модифікована автором методика діагностики рівнів розвитку творчих здібностей старших дошкільників та апробована авторська програма їх цілеспрямованого розвитку, методичний супровід, можуть бути використані у роботі психологів, працівників

закладів дошкільної освіти та батьків дітей. Результати проведеного теоретичного й експериментального дослідження можуть використовуватись у професійній підготовці психологів закладів дошкільної освіти при вивченні курсів вікової, педагогічної та практичної психології, а також у системі післядипломної психолого-педагогічної освіти та у діяльності психологічної служби закладів дошкільної освіти.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційного дослідження оприлюднені в доповідях на Міжнародних науково-практичних конференціях: “Роль гри у розвитку творчих здібностей старших дошкільників” (Прага, 2014), “Теоретичний аналіз проблеми розвитку творчих здібностей засобами комп’ютерних ігор” (Київ, 2015), “Вікові особливості розвитку творчих здібностей старших дошкільників” (Харків, 2016), “Гендерні особливості розвитку творчих здібностей старших дошкільників” (Переяслав-Хмельницький, 2016), “Аналіз змісту понять “творчість”, “творчі здібності” в психологічних дослідженнях” (м. Полтава, 2017), “Методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп’ютерних ігор” (Харків, 2018) на всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Вікові особливості розвитку творчих здібностей старших дошкільників” (Переяслав-Хмельницький, 2016),..

Результати дисертаційного дослідження *впроваджено* у навчально-виховний процес закладів дошкільної освіти: № 383 “Веселинка” Солом’янського району м. Києва (Довідка № 12-5 від 31.05.2017 року), №712 Солом’янського району м. Києва (Довідка № 23 від 24.05.2016 року), №804 Оболонського району (Довідка № 117 від 25.05.2017 року).

Публікації. Зміст дисертаційного дослідження викладено у 12 одноосібних публікаціях, з них 2 статті – у вітчизняних фахових виданнях, 3 – у наукометричних зарубіжних і вітчизняних фахових виданнях, 7 – матеріали наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (233 найменування, з них 23 – іноземною мовою) і додатків. Основний зміст викладено на 185 сторінках. Робота містить 17 таблиць, 36 рисунків на 49 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження; визначено його об’єкт, предмет, мету та завдання; розкрито наукову новизну, теоретичну та практичну значущість роботи; наведено дані про апробацію дослідження та його впровадження у практику роботи закладів дошкільної освіти.

У *першому розділі* – “*Теоретичні засади дослідження проблеми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп’ютерних ігор*” – визначено теоретичні підходи до вивчення проблеми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп’ютерних ігор та висвітлено сутність, а також критерії і показники творчих здібностей, роль комп’ютерних ігор в становленні особистості та розвитку її творчих здібностей, психолого-

педагогічні умови їх використання з метою розвитку творчих здібностей старших дошкільників.

На основі аналізу психологічної літератури уточнено сутність та стан основних понять: “творчість”, “креативність”, “творчі здібності”. Дослідження творчості пов’язане не лише із соціально-значущими відкриттями (С.У. Гончаренко, Е.С. Рапацевич, С.Л. Рубінштейн), а й з самим творчим характером відкриттів, які людина робить для себе (С.Д. Максименко, К. Роджерс). Філософські підходи до вивчення творчості (А. Бергсон, І. Кант, Платон, В. Шеллінг) базувались на визначенні творчості як розумовій і практичній діяльності, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей. Проблема творчості активно розроблялася зарубіжними вченими: Г. Айзенком, Дж. Гілфордом, Н. Коганом, А. Маслоу, Р. Стернбергом, Е.П. Торренсом, Е. Фроммом, К. Юнгом, та вітчизняними вченими: Д.Б. Богоявленською, Л.С. Виготським, В.Н. Дружиніною, З.І. Калмиковою, І.І. Лапшиною, В.О. Моляко, Я.А. Пономарьовим, О.А. Потебнею, В.А. Роменцем, Т.І. Райновим, С.Л. Рубінштейном, Б.М. Тепловим, Т.М. Титаренко, А.Н. Цибулею, В.Д. Шадриковою, В.М. Ямницьким. Аналіз вказаних досліджень дозволяє нам розглядати *творчість* як діяльність людини, яка спрямована на створення нового і полягає у здатності долати стереотипи на кінцевому етапі розумового синтезу і в широті поля асоціацій.

З вивченням креативності пов’язані імена зарубіжних (Т. Амабайл, Ф. Баррон, Х. Грубер, Дж. Девідсон, П. Джексон, Р. Мей, С. Мессик, Д. Фельдман, Дж. Фодор, А. Штейн, Д. Харрінгтон) та вітчизняних (В.Ф. Вишнякова Т.В. Галкіна, В.М. Гальченко, О.А. Григоренко, В.Н. Козленко, П.Ф. Кравчук) вчених, які визначають *креативність* як системну якість інтелекту, сукупність особливостей психіки, які забезпечують продуктивні перетворення в діяльності особистості, здатність реагувати на необхідність нових підходів і нових продуктів, генерування великої кількості ідей, нестандартне мислення та здатність до аналізу та синтезу.

Аналітичний огляд наукових джерел, предметом яких є творчі здібності, показав, що, на думку Е. Фромма, творчі здібності – здатність дивуватись і пізнавати, уміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, спрямованість на відкриття нового і здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду. І.М. Біла розглядала творчі здібності як вищий прояв активності людини, здатність створювати дещо нове, оригінальне на противагу стереотипній шаблонній діяльності. Вчені (О.В. Моляко, О.Л. Музика) наголошують на тому, що людина, як правило, оволодіваючи певною діяльністю, спочатку розвиває виконавські здібності, а вже потім, коли діяльність освоєна, виникають інвенції, які стають передумовою розвитку творчих здібностей. Солідаризуючись із науковою позицією О.І. Кульчицької, ми визначаємо *творчі здібності* старших дошкільників як властивості, спрямовані на творення нового і оригінального, нестандартне бачення у звичайному, нових можливостей його функціонування або включення його як частини у нову систему, можливість продукувати значну кількість ідей.

Творчість дошкільника – це активність дитини, спрямована на створення нового, нестандартного вирішення поставлених завдань у нерегламентованій ситуації, здатність бути впевненим у своїх силах та результатах власної діяльності. Розвиток творчої особистості дошкільника – це вдосконалення системи її творчого ставлення до різних аспектів життєдіяльності. Виходячи з аналізу критеріїв творчих здібностей, на які ми спиралися (О.І. Кульчицька, Е.П. Торренс), в якості критеріїв творчих здібностей старших дошкільників було обрано наступні: *творча легкість* (показники: здатність до всебічного розгляду предмету, здатність урахувувати при прийнятті рішень різні фактори, здатність до легкого засвоєння нового матеріалу, здатність до швидкого та вільного переключення думок, здатність до легкого вирішення проблемних завдань), *творча оригінальність* (показники: здатність придумувати нові ідеї, уміння вносити щось нове у відоме завдання, відхід від зразків, здатність виходити за рамки заданої іншими ситуації, самостійний вибір виду діяльності, матеріалів, вміння створювати новий продукт), *творча гнучкість* (показники: здатність вільно переходити від одного способу розв'язування поставленого завдання до іншого, здатність переносити способи дій з одного виду діяльності на інший, використання предметів-замінників, багатозначних слів, розвинена здатність створювати різноманітні ідеї у дещо обмеженій ситуації), *творча продуктивність* (показники: здатність до утворення нових слів, рим, створення нових сюжетів, ролей, створення виробів, зображень, здатність переконструювати елементи в нових комбінаціях) та *творча уява* (показники: здатність подумки сполучати образи в нові поєднання і комбінації, уявляти можливі зміни дійсності, здатність до створення фантастичних ідей, прогнозування, передбачення, висування гіпотез, виділення сутнісного в межах однорідних явищ та його втілення в образі, гри).

У роботі проаналізовано психологічну роль комп'ютерних ігор у становленні особистості старшого дошкільника (А.Т. Ашерів, Р. Вільямс, Б.С. Гершунський, В.М. Глушков, А.М. Довгялло, А.П. Єршов, Г.М. Клейман, Н. Краудер, К. Маклін, Ю.І. Машбиць, О.Г. Молібог, С. Пейперт, Є.С. Полат, М.Л. Смульсон, В. Скіннер), а також виокремлено психолого-педагогічні умови використання комп'ютерних ігор у навчальному процесі закладу дошкільної освіти для розвитку творчих здібностей старших дошкільників: розвиток саморегуляції поведінки дошкільника під час занять комп'ютерними іграми, помірковане та зважене ставлення до комп'ютера як до технічного пристрою (Е.В. Гуляєва, Ю.А. Соловйова); вироблення та дотримання системи правил роботи за комп'ютером (І.О. Івакіна, І.М. Новик, Л.Д. Чайнова); дотримання правил поведінки під час комп'ютерних ігор (Є.П. Желібо, Н.М. Заверуха, В.В. Зацарний, І.М. Новик); вироблення звички здійснювати релаксацію (у перервах та після гри) (В.В. Грамолін, І.М. Новик); здатність самостійно здійснювати вибір жанру гри, змісту, рівня складності, системи керування, налаштування інтерфейсу (В.В. Грамолін, І.М. Новик); планування комп'ютерних ігор з творчим та дослідницьким змістом (В.В. Грамолін, І.М. Новик).

На основі теоретичного аналізу наукових джерел, предметом вивчення яких є *комп'ютерна гра* (М.І. Жалдак, Ю.О. Жук, В.М. Мадзігон, Ф.П. Петку, З.І. Слєпкань) було зроблено висновок, що комп'ютерна гра є одним із

ефективних засобів розвитку та навчання дошкільника, оскільки змістовою частиною комп'ютерної гри передбачено конструювання різноманітних ситуацій (уявних, проблемних, пригодницьких, логічних), що потребують творчого вирішення, пошуку оригінального варіанта розв'язання проблемного завдання, гнучкого застосування різноманітних вмінь та навичок задля досягнення мети гри.

Означені теоретичні положення було покладено в основу емпіричного вивчення особливостей розвитку творчих здібностей старших дошкільників в умовах реалізації навчальних програм закладів дошкільної освіти.

У другому розділі – *“Емпіричне дослідження особливостей розвитку творчих здібностей старших дошкільників”* – висвітлено процедуру та методики констатувального експерименту, проаналізовано та інтерпретовано емпіричні дані щодо виявлення рівнів творчих здібностей старших дошкільників та гендерних особливостей їх розвитку.

На основі визначених нами критеріїв та показників творчих здібностей старших дошкільників, які представлено у першому розділі дисертації, описано та виявлено рівні їх розвитку: дуже високий, високий, середній, низький та дуже низький.

Дуже високий рівень розвитку творчих здібностей старших дошкільників характеризується великим інтересом до всебічного розгляду предмета, врахуванням у разі прийняття рішень різних факторів, легким засвоєнням нового матеріалу, здатністю швидко та вільно переключати власні думки, легким вирішенням проблемних завдань, жвавим вигадкуванням нових ідей, активним внесенням чогось нового у відоме завдання, відходом від шаблонних зразків, виходом за рамки заданої іншими ситуації, самостійним вибором виду діяльності, матеріалами та створенням нового продукту; жвавим і зацікавленим підходом до вирішення поставленого завдання з переходом від одного способу вирішення до іншого, з перенесенням способів дій з одного виду діяльності на інший, з використанням предметів-замінників, багатозначних слів, активним і повсякчасним створенням різноманітних ідей; жвавим і легким утворенням нових слів, рим, нових сюжетів, ролей, виробів, зображень, активним переконструюванням елементів у нових комбінаціях; постійним сполученням подумки образів у нові поєднання і комбінації, уявленням можливих змін дійсності, створенням фантастичних ідей, прогнозуванням, передбаченням можливих варіантів, висуванням гіпотез, використовуваним в образах та грі сутності виділених у предметах явищ та образів (0%).

Високий рівень розвитку творчих здібностей старших дошкільників характеризується виявленням інтересу до всебічного розгляду предмета, врахуванням у разі прийняття рішень деяких факторів, легким засвоєнням нового матеріалу, вільним переключенням з думки на думку, здатністю легко вирішувати проблемні завдання; здатністю придумувати нові ідеї, можливістю вносити щось нове у відоме завдання, періодичним відходом від зразків, здатністю виходити за рамки заданої іншими ситуації, вибором таких матеріалів для діяльності, в якому є зацікавленість, періодичним з отриманням нового продукту; спроможністю переходити від одного способу розв'язання поставленого завдання до іншого з періодичним перенесенням способів дій з одного виду діяльності на інший,

періодичним використанням предметів-замінників, багатозначних слів; частим утворенням нових слів, рим, нових сюжетів, ролей, створенням виробів, зображень, частим переконструюванням елементів в нових комбінаціях; сполученням подумки образів у нові поєднання і комбінації, уявленням можливих змін дійсності, спроможністю створювати фантастичні ідеї, прогнозувати, висувати гіпотези, виділяти сутність у межах однорідних явищ та його втілення в образі, гри (3,7%).

Середній рівень розвитку творчих здібностей старших дошкільників характеризується здатністю періодично розглядати предмет всебічно, вмінням вираховувати у разі прийняття рішень інші варіанти, окрім заданого, спроможністю проявляти періодичну жвавість до переключення думок з одного типу мислення на інший, намаганням вирішувати проблемні завдання; вигадкуванням нових ідей, але з допомогою стимульного матеріалу, ситуативним внесенням чогось нового у відомі завдання та з використанням стимульного матеріалу, здатністю виходити за рамки заданої іншими ситуації але зі стандартним вирішенням, повсякчасним вирішенням завдань запропонованими методами з періодичним проявом власного вибору виду діяльності, матеріалів; здатністю переходити від одного способу розв'язування поставленого завдання до іншого без перенесення способів дій з одного виду діяльності на інший, періодичним використанням предметів-замінників, багатозначних слів, створенням різноманітних ідей у дещо обмеженій ситуації, але неохайно та непродумано; млявим і неохочим утворенням нових слів, рим і сюжетів, з постійним очікуванням підказки та стимульного матеріалу, неохайністю виробів, зображень, переконструюванням елементів з "підгляданням за сусідом" або з допомогою; неохочим і млявим сполученням предметів, стандартними та шаблонними ідеями, відсутністю висування гіпотез, неухважним ставленням до виділення сутнісного в межах однорідних явищ (39,0%).

Низький рівень розвитку творчих здібностей старших дошкільників характеризується відсутністю вміння бачити предмет тільки за прямим його призначенням, керуванням у разі прийняття рішень власним досвідом, повільним засвоєнням нового матеріалу, відсутністю інтересу до проблемних завдань; нездатністю до вигадкування нових ідей, вирішенням всіх завдань шаблонно і тільки з наданими матеріалами; вирішенням поставленого завдання лише за умови наявності стимульного матеріалу без перенесення способів дій з одного виду діяльності на інший, неспроможністю до використання предметів-замінників, обмеженістю у створенні ідей і варіантів рішень; постійним очікуванням допомоги або стимулу, відсутністю проявів активності стосовно створення нових слів, рим, сюжетів, ролей; створенням шаблонних зображень, нездатністю сполучати подумки предмети, а лише з підказками та стимульним матеріалом, критичним мисленням, що не дає змоги уявляти зміни дійсності, висувати гіпотези та прогнозувати (45,7%).

Дуже низький рівень розвитку творчих здібностей старших дошкільників характеризується розглядом предмету лише з боку прямого його призначення, керуванням власним досвідом у разі прийняття рішень, важким засвоєнням нового матеріалу, нездатністю до вільного переключення думок, небажанням

вирішувати проблемні завдання; неспроможністю ніяким чином придумати щось нове у вже відоме, відсутністю продукування нових ідей, шаблонні вирішення поставлених ситуативних завдань, використанням лише наданих матеріалів і підказок; неспроможністю переходити від одного способу розв'язування поставленого завдання до іншого без допомоги, відсутністю використання предметів-замінників, багатозначних слів, неспроможністю без сторонньої допомоги і стимула створювати ідеї; відсутнім бажанням працювати над утворенням нових слів, рим, сюжетів, ролей, відмовою від створення виробів, зображень, реконструювання елементів; невмінням подумки сполучати образи в нові поєднання і комбінації, уявляти можливі зміни дійсності, обмеження мислення, що не дає змоги створювати фантастичні ідеї, прогнозувати, передбачати, висувати гіпотези, виділяти сутнісне в межах однорідних явищ та втілювати його в образі, грі (11,6%).

Встановлено відмінності у розвитку окремих критеріїв творчих здібностей. Так, найбільш розвиненим виявився критерій творчої легкості та творчої оригінальності, до них віднесено найбільшу кількість дітей – 7,9%. Найгірше розвинутою виявилась творча гнучкість – 37,8% дітей. На середньому рівні розвитку виявився у старших дошкільників критерій творчої продуктивності – 38,4% та творчої уяви – 39,0%.

Виявлено гендерні відмінності розвитку творчих здібностей. Основні з них полягають у розбіжностях в стані розвитку окремих критеріїв творчих здібностей. Так, у хлопчиків найкраще розвинений критерій творчої легкості (46%), а у дівчаток виявлено не було. На середньому рівні у хлопчиків знаходиться критерій творчої легкості (46%) та творчої уяви (39,5%), а у дівчаток – творчої легкості (53,6%), творчої продуктивності (43,6%) та творчої уяви (38,5%). Низький рівень розвитку у хлопчиків був за критерієм творчої продуктивності (43%), а у дівчаток – творчої оригінальності (41%). Найгірше у хлопчиків розвинений критерій творчої гнучкості (37,2%), дівчаток виявилось більше також за критерієм творчої гнучкості (38,5%). Такі дані пояснюємо, як вродженими специфічними задатками, притаманними дітям різної статі, так і спеціально організованими впливами батьків та педагогів, що налаштовують хлопчиків та дівчаток на своєрідні, статево-орієнтовані дії, вибори, поведінку в ігровій діяльності, зокрема в комп'ютерних іграх.

Виявлені результати вивчення психологічних особливостей розвитку творчих здібностей старших дошкільників зумовили необхідність створення психологічної програми їх розвитку.

У *третьому розділі* – *“Психологічна програма розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор”* – обґрунтовано модель та програму розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор, визначено змістовні та процесуальні аспекти авторської програми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор, результати її апробації та рекомендації для педагогів та психологів щодо реалізації доведених положень.

Провідними *методологічними підходами*, у руслі яких велась робота з розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор,

було визначено положення особистісно-діяльнісного підходу про активний творчий характер особистості (І.Д. Бех, І.С. Булах, В.В. Давидов, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко), положення індивідуально-диференційованого підходу про урахування комплексу індивідуальних відмінностей дитини (Б.Г. Ананьєв, О.Г. Асмолов, В.У. Кузьменко, Д.І. Шульженко), теорії розвитку творчого потенціалу особистості (Б.С. Братусь, В.В. Кліменко, Я.О. Пономарьов, В.А. Роменець, Б.М. Теплов, В.М. Ямницький), концепція творчої діяльності (В.О. Моляко), здобутки вікової психології про вікові закономірності, умови та чинники розвитку обдарованості та здібностей дошкільника (Д.Б. Богоявленська, В.Н. Дружинін, З.І. Калмикова, В.К. Котирло, О.І. Кульчицька, Р.В. Павелків, Ю.О. Приходько, Т.М. Титаренко); психологічні засади застосування комп'ютерних ігор та особливостей їх впливу на розвиток особистості (Д.І. Кулаков, С.Л. Новосьолова, І.Ю. Пашеліте, С. Пейперт, Ф.П. Петку, М.Л. Смульсон, О.К. Тихомирова, Б. Хантер), принципи використання інформаційних технологій, зокрема навчальних комп'ютерних ігор, у навчально-виховному процесі (А.Т. Ашероф, Р. Вільямс, Б.С. Гершунський, В.М. Глушков, А.М. Довгялло, А.П. Ершов, Г.М. Клейман, Н. Краудер, Н.В. Кудикіна, К. Маклін, Ю.І. Машбиць, О.Г. Молібог, С. Пейперт, Є.С. Полат, В. Скіннер). Розроблена на цих засадах програма розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор складалася з системи комп'ютерних ігор, які було проаналізовано на відповідність щодо вікових обмежень, жанрів та змісту. На основі результатів аналізу було визначено ті ігри, які мають сприяти розвитку творчих здібностей старших дошкільників та їх побудові засобами комп'ютерних ігор, що презентовано у моделі (Рис. 1).

Програма розвитку творчих здібностей старших дошкільників включала: психодіагностичний етап (здійснення виявлення розвитку творчих здібностей за критеріями); розвивальний етап (створення психолого-педагогічних умов використання комп'ютерних ігор з метою розвитку творчих здібностей старших дошкільників, комплекс занять з використанням визначених комп'ютерних ігор); психолого-педагогічне консультування й просвіта батьків і педагогічного складу закладів дошкільної освіти (консультації, обговорення), у рамках якого розроблялась стратегія розвитку творчих здібностей кожної дитини; підсумковий етап щодо ефективності апробації авторської програми.

Підбір *комп'ютерних ігор* відбувався відповідно до критеріїв творчих здібностей. На розвиток *творчої легкості* нами було визначено комп'ютерні ігри за жанром – *циклічні*. Цей жанр характеризується лінійністю сюжетної лінії, плавним ускладненням рівнів, короткотривалістю за часом та інтенсивністю ігрового процесу. Головною метою було проходження рівня за максимально коротким проміжком часу, збір всіх бонусів на рівні та отримання максимальної кількості балів. Під час гри у комп'ютерні ігри жанру “циклічні” дитина навчається всебічно розглядати предмет за рахунок швидкого плину часу та динаміки гри. При проходженні рівня, їй буде легко орієнтуватись у просторі ігрового рівня та враховувати різні фактори (перепони, настін, урвища), щоб продовжити рівень та пройти його. Зокрема, ми використали комп'ютерні ігри: Пригоди Соніка 2, Реймен (6 занять).

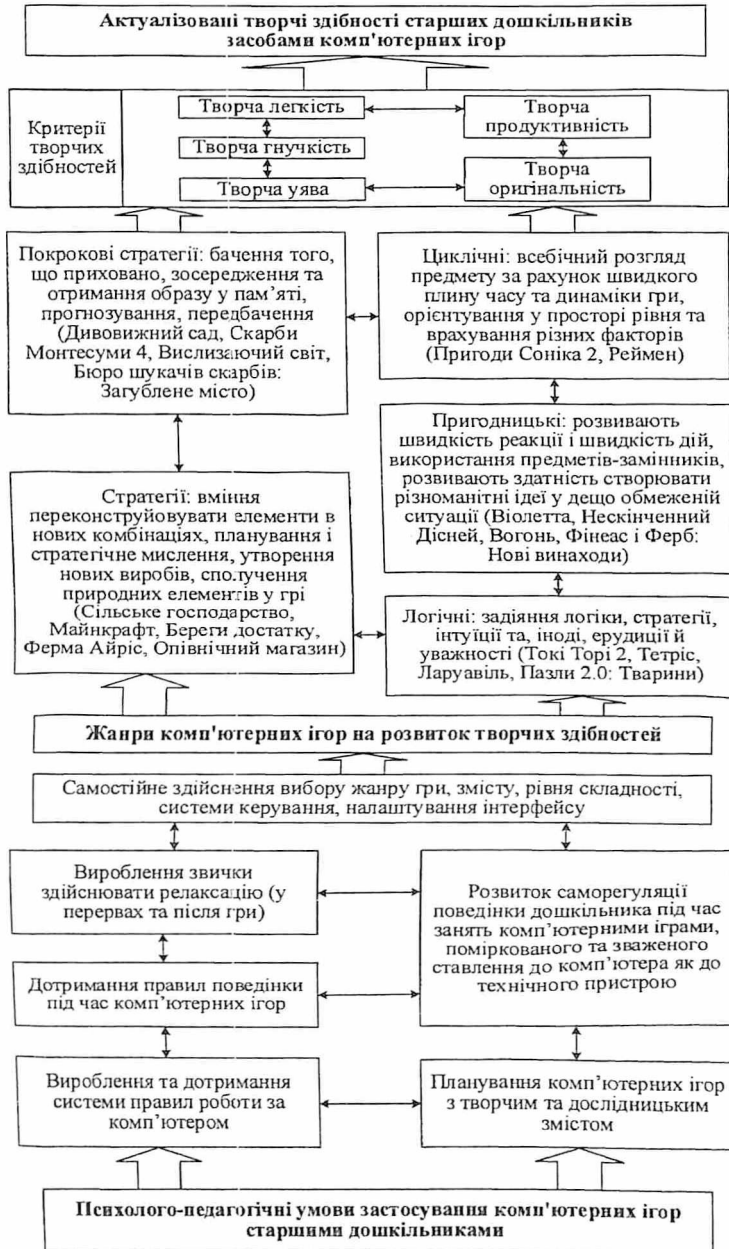

Рис. 1. Модель розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор

Розвитку *творчої оригінальності* сприяють комп'ютерні ігри за жанром – *логічні*. Цей жанр характеризується вирішенням логічних завдань, що вимагають від гравця задіяння логіки, стратегії, інтуїції та іноді ерудиції й уважності. “Логічні” ігри можуть включатися до ігор інших жанрів як ключові елементи ігрового процесу або ж для його урізноманітнення як міні-ігри. Щоб розвинути найбільш повно творчу оригінальність слід обирати не одну, а декілька комп'ютерних ігор, які зможуть впливати на розвиток за показниками творчої оригінальності. Нами було використано такі комп'ютерні ігри: Токі Торі 2, Тетріс, Ларуавіль, Пазли 2.0; Тварини (12 занять).

Розвиток *творчої гнучкості* забезпечувався *пригодницькими* комп'ютерними іграми. Цей жанр є інтерактивною історією з головним героєм, керованим гравцем. Найважливішими елементами гри в жанрі пригодницькі є власне розповідь і дослідження світу, а ключову роль в ігровому процесі відіграють рішення головоломок і завдань, що вимагають від гравця розумових зусиль. За допомогою ігор цього жанру дитина навчиться переносити способи дій з одного виду діяльності на інший, використовувати предмети-замінники, розвиток здатності створювати різноманітні ідеї у дещо обмеженій ситуації. З цієї групи ми використали комп'ютерні ігри: П'ятачок: Велика космічна пригода, Віолетта, Нескінченний Дісней, Вогонь, Фінеас і Ферб: Нові винаходи, Лунтік пізнає світ, Робота з клаптиками, Кеша. Король Поллівуду, Брати Вікінги (27 занять).

На розвиток *творчої продуктивності* нами було обрано комп'ютерні ігри за жанром – *стратегії*. У цих іграх запорукою досягнення мети є планування і стратегічне мислення. У авторській програмі розвитку творчих здібностей ми використовували стратегії, які спрямовані на сільське господарство де діти розвивали вміння до утворення нових виробів, а саме нових сільськогосподарських культур, вміння реконструювати елементи в нових комбінаціях, а саме формування та посів на власний розсуд. Також цей жанр комп'ютерних ігор дозволяв дитині вжитися у роль фермера створювати, вирощувати нові культури. Ефективними були, зокрема комп'ютерні ігри: Сільське господарство, Майнкрафт, Береги достатку, Ферма Айріс, Опівнічний магазин (15 занять).

На розвиток *творчої уяви* нами було обрано комп'ютерні ігри за жанром – *покрокові стратегії*. Цей жанр комп'ютерних ігор характеризується дією по “черзі”, через хід. Завдяки іграм цього жанру діти навчаються бачити те, що приховано (пошук предметів), зосереджуватися та утримувати образ у пам'яті (збір заданих грою елементів, які необхідно знаходити на одному рівні, а використати на іншому), прогнозувати, передбачувати. Найбільш ефективними з групи були комп'ютерні ігри: Дивовижний сад, Скарби Монтезуми 4, Вислизуючий світ, Бюро шукачів скарбів: Загублене місто (12 занять).

Апробація авторської програми проводилась зі старшими дошкільниками віком від п'яти до шести років, в ній приймали участь 83 дитини експериментальної та 81 дитина контрольної групи на базі закладів дошкільної освіти № 383, №712 та №804 міста Києва. Програма розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор включала 72 заняття (24

комп'ютерні гри) по 15 хвилин, тричі на тиждень у другій половині дня (після сну), як факультативні заняття.

Структура програми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор була побудована на основі критеріїв творчих здібностей та враховувала виявлені психологічні особливості розвитку творчих здібностей старших дошкільників (рівневі, гендерні).

Загальна структура розвивальних занять для розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор: ритуал вітання; пояснення суті гри (змісту); гра (під час гри необхідно спостерігати за психологічним станом дитини. У разі заглиблення, емоційної нестабільності (нервування, поглинання) гра припинялась у всій групі та проводилась (за необхідності) релаксація); ритуал прощання.

З метою визначення ефективності авторської програми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор здійснено порівняльний аналіз одержаних результатів експериментальної і контрольної груп до і після проведення експерименту. Так, встановлено, що найпомітніші зміни відбулися на дуже високому рівні у експериментальній групі, він зріс з 0 до 8,6%, та знизився показник дуже низького рівня з 13,3 до 2,5% (табл.1).

Таблиця 1

Кількісні показники розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор до та після проведення формувального експерименту

Рівні	КГ (г=81)				ЕГ (n=83)			
	До форм-го етапу		Після форм-го етапу		До форм-го етапу		Після форм-го етапу	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Дуже високий	0	0	0	0	0	0	7	8,6
Високий	4	4,9	5	6,2	2	2,4	9	11,1
Середній	34	42,0	50	61,7	30	36,1	53	65,4
Низький	35	43,2	20	24,7	40	48,2	10	12,3
Дуже низький	8	9,9	6	7,4	11	13,3	2	2,5

Кількісні показники ефективності авторської програми формувального етапу експерименту показали, що в експериментальній групі суттєво змінилися показники дуже високого (з 0% до 8,6%), високого (від 2,4% до 11,1%), та середнього (з 36,1% до 65,4%) рівнів їх прояву, здатності в уявній ситуації самостійно здобувати та активно засвоювати пізнавальний матеріал, знаходити найбільш оригінальні варіанти рішень, здійснювати вибори дієвих ігрових операцій та процедур, розвитку вмінь користуватися комп'ютером, формуванні етики поведінки за комп'ютером. Найбільш ефективними виявились комп'ютерні ігри, що спрямовувались на формування у дітей внутрішньої мотивації, стимулювання до активної позиції, виявлення й розкриття наявних і потенційних можливостей щодо якісного перетворення творчих проявів у напрямку підвищення оригінальності дій, гнучкості, результативності тощо. Відбулося зменшення кількісних даних на низькому рівні (від 48,2% до 12,3%) та дуже низького рівня (від 13,3% до 2,5%). Цей результат доводить, що дітей, які

проявляли відсутність бачення предмету інакше, ніж за прямим його призначенням, керувалися під час вирішення поставлених завдань власним досвідом, не спроможність вирішувати проблемні завдання самостійно, шаблонно та без залучення інших матеріалів значно зменшилось. У контрольній групі значущих змін, які б свідчили про успішний розвиток творчих здібностей в умовах дошкільного навчального закладу, виявлено не було.

Отже, первинне припущення знайшло своє підтвердження: рівень творчих здібностей старших дошкільників після застосування системи комп'ютерних ігор підвищився. Аналіз результатів дослідження свідчить про значні якісні та кількісні зміни в рівні розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Результати дослідження підтвердили наше припущення і дали підставу сформулювати такі висновки.

ВИСНОВКИ

У дослідженні наведено теоретичне узагальнення та емпіричне розв'язання наукової проблеми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор, що виявляється у концептуальному осмисленні феномена творчих здібностей старших дошкільників, – розкритті його психологічної сутності, визначенні критеріїв та показників, теоретичному обґрунтуванні та емпіричному виявленні рівнів прояву та гендерних відмінностей, у визначенні психолого-педагогічних умов застосування комп'ютерних ігор з метою розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Створенні ефективної психологічної програми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор в умовах закладів дошкільної освіти.

1. Творчі здібності особистості – це здатність людини породжувати незвичні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, оригінально вирішувати проблемні ситуації; творчі здібності – це здатність дивуватись, уявляти і пізнавати, вигадувати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, спрямованість на відкриття та створення нового, це вміння людини нестандартно підходити до вирішення завдань, легке розуміння та продукування великої кількості варіантів рішення за певний період часу. Розвиток творчих здібностей веде до виникнення творчої обдарованості як інтегрального особистісного утворення.

Виховання творчої особистості починається з раннього та дошкільного віку. Методологічною основою дослідження проблеми розвитку творчих здібностей дошкільника є особистісно-діяльнісний та індивідуально-диференційований підхід, що забезпечують активне та відповідальне ставлення дошкільника до власних здібностей та діяльності, а також урахування комплексу індивідуальних властивостей кожної дитини. Розвиток творчої особистості дошкільника – одне з пріоритетних завдань дошкільної освіти. Розвиток творчої особистості розглядається як процес вирішення індивідуально-значущих та соціально детермінованих, творчих завдань, в процесі яких дитина оволодіває необхідним комплексом якостей, пов'язаних з різними аспектами її життєдіяльності. Творчі здібності дитини виявляються та активізуються у тих випадках, коли вона діє не

за шаблоном, пропонує і реалізує оригінальні способи рішення практичних та ігрових завдань, виявляє творчість та отримує такі її продукти, як малюнок, казка, оповідання, конструкція.

2. Критеріями творчих здібностей старших дошкільників є: творча легкість (показники: здатність до всебічного розгляду предмету, здатність урахувати при прийнятті рішень різні фактори, здатність до легкого засвоювання нового матеріалу, здатність до швидкого та вільного переключення думок, здатність до легкого вирішення проблемних завдань); творча оригінальність (показники: здатність придумувати нові ідеї, уміння вносити щось нове у відоме завдання, відхід від зразків, здатність виходити за рамки заданої іншими ситуації, самостійний вибір виду діяльності, матеріалів, вміння створювати новий продукт); творча гнучкість (показники: здатність вільно переходити від одного способу розв'язування поставленого завдання до іншого, здатність переносити способи дій з одного виду діяльності на інший, використання предметів-замінників, багатозначних слів, розвинена здатність створювати різноманітні ідеї у дещо обмеженій ситуації); творча продуктивність (показники: здатність до утворення нових слів, рим, створення нових сюжетів, ролей, створення виробів, зображень, здатність реконструювати елементи в нових комбінаціях); творча уява (здатність подумки сполучати образи в нові поєднання і комбінації, уявляти можливі зміни дійсності, здатність до створення фантастичних ідей, прогнозування, передбачення, висування гіпотез, виділення сутнісного в межах однорідних явищ та його втілення в образі, гри).

Виділені критерії та показники дозволяють охарактеризувати дуже високий, високий, середній, низький та дуже низький рівні розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Емпірично встановлено переважання у старших дошкільників середнього та низького рівнів розвитку творчих здібностей, відмінності у розвитку та гендерному співвідношенні окремих критеріїв творчих здібностей, що зумовлює пошук шляхів, методів і засобів розвитку досліджуваного феномену.

3. Ігрові технології і техніки (у тому числі і комп'ютерні) займають значуще місце у навчально-виховному процесі закладів дошкільної освіти. Комп'ютерні ігри внесені до програми виховання старших дошкільників як засіб розвитку інтелекту та пізнавальних здібностей, оскільки їх змістовою частиною передбачено конструювання різноманітних ситуацій, творчого пошуку, оригінального варіанта розв'язання проблемного завдання, гнучкого застосування різноманітних вмінь та навичок. Унаочнення уявної ситуації сприяє перетворенню абстрактних образів у більш реальні. Ці властивості комп'ютерної гри забезпечують розвиток творчих здібностей за критеріями творчої оригінальності, творчої уяви, творчої гнучкості. Ігрова ситуація з пригідницьким або казковим змістом полегшує хід вирішення проблеми, робить його захоплюючим та емоційно привабливим для дитини, що позитивно впливає на розвиток творчих здібностей за критеріями творчої легкості та творчої продуктивності.

Психолого-педагогічними умовами ефективного застосування комп'ютерних ігор з метою розвитку творчих здібностей старших дошкільників є: розвиток

саморегуляції поведінки дошкільника під час занять комп'ютерними іграми; помірковане та зважене ставлення до комп'ютера як до технічного пристрою; вироблення та дотримання системи правил роботи за комп'ютером; дотримання правил поведінки під час комп'ютерних ігор; вироблення звички здійснювати релаксацію; здатність самостійно здійснювати вибір жанру гри, змісту, рівня складності, системи керування, налаштування інтерфейсу; планування комп'ютерних ігор з творчим та дослідницьким змістом.

4. Авторська модель розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор, віддзеркалює структуру творчих здібностей, умови їх розвитку, ігрові жанри відповідно до критеріїв творчих здібностей. У відповідності до неї розроблена психологічна програма розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор, яка передбачала проведення роботи у двох напрямках: робота з дорослими (практичними психологами, педагогами та батьками) та безпосередня робота з дітьми старшого дошкільного віку. Розвивальна програма розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор втілена через впровадження комп'ютерних ігор у жанрах: циклічні, логічні, пригодницькі, стратегії та покрокові стратегії у старших дошкільних групах закладів дошкільної освіти. У структурі розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор було виділено жанри комп'ютерних ігор відповідно до критеріїв творчих здібностей: творча легкість (циклічні), творча оригінальність (логічні), творча гнучкість (пригодницькі), творча продуктивність (стратегії), творча уява (покрокові стратегії).

5. Ефективність авторської програми розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор виявилась у збільшенні кількості дітей з дуже високим, високим та середнім рівнем їх прояву, здатності в уявній ситуації самостійно здобувати та активно засвоювати пізнавальний матеріал, знаходити найбільш оригінальні варіанти рішень, здійснювати вибори дієвих ігрових операцій та процедур, розвитку вмінь користуватися комп'ютером, формуванні етики поведінки за комп'ютером. Найбільш ефективними виявились комп'ютерні ігри, що спрямовувались на формування у дітей внутрішньої мотивації, стимулювання до активної позиції, виявлення й розкриття наявних і потенційних можливостей щодо якісного перетворення творчих проявів у напрямку підвищення оригінальності дій, гнучкості, результативності тощо.

Розроблено методичні рекомендації для педагогів та психологів щодо розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор, які містять: організоване планування комп'ютерних ігор у навчальному процесі закладів дошкільної освіти; рекомендації до підбору комп'ютерних ігор з урахуванням вікових, гендерних, індивідуальних можливостей дітей, опис способів впливу батьків та вихователів на процес гри у комп'ютерні ігри; методичний супровід до ходу ігор, який передбачає здійснення діалогічного спілкування педагога з дітьми, побудову відповідної системи запитань, включення ситуацій вибору, релаксації, планування, успіху, визнання та ін., забезпечення умов, сприятливих для проведення комп'ютерних ігор в дошкільному навчальному закладі.

Подальша перспектива дослідження проблеми полягає у вивченні впливу комп'ютерних ігор на інші види здібностей дошкільника (музичні, дослідницькі, інтелектуальні, естетичні) та різні аспекти психічного та особистісного розвитку дітей дошкільного віку (емоційного, мотиваційного, волевого, інтелектуального), а також роль комп'ютерних ігор у формуванні готовності дошкільників до навчання в школі.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

Статті у вітчизняних фахових виданнях

1. Андрощук О. В. Комп'ютерні ігри як засіб розвитку творчих здібностей старших дошкільників / О. В. Андрощук. // Вісник інституту розвитку дитини. Вип. 34. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – Київ: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 2014. – 172 с. – С. 137–142.

2. Андрощук О. В. Роль гри у розвитку творчих здібностей старших дошкільників / О. В. Андрощук. // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент : збірник наукових праць. – Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. – Вип. 16. – 256 с. – С. 161–168.

Статті у наукометричних зарубіжних і вітчизняних фахових виданнях

3. Андрощук О. В. Комп'ютерна гра, різновиди, жанри та її психологічна роль у становленні особистості старшого дошкільника / О. В. Андрощук. // International scientific professional periodical journal "The Unity of Science". – Prague, 2017. – December, 2016-January, 2017. – 160 с. – С. 60–63.

4. Андрощук О. В. Методи діагностичного дослідження розвитку творчих здібностей старших дошкільників [Текст] / О. В. Андрощук // Науковий журнал «Молодий вчений», №1 (41). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 350 с. – С. 219–225.

5. Андрощук О. В. Розвиток творчої легкості дошкільників у процесі комп'ютерних ігор (фрагмент розвивальної програми) / О. В. Андрощук // Науковий журнал «Молодий вчений», №3 (55). – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 394 с. – С. 273–276.

Матеріали наукових конференцій

6. Андрощук О. В. Роль гри у розвитку творчих здібностей старших дошкільників / О. В. Андрощук. // The European Scientific and Practical Congress vol.4. – Prague (Czech Republic), September 2014. – 256с. – С. 60–63.

7. Андрощук О. В. Теоретичний аналіз проблеми розвитку творчих здібностей засобами комп'ютерних ігор / О. В. Андрощук. // Матеріали звітно-наукової конференції викладачів, аспірантів і докторантів. – Київ, 2015. – 122 с. – С. 88–91.

8. Андрощук О. В. Вікові особливості розвитку творчих здібностей старших дошкільників / О. В. Андрощук. // Матеріали XXIV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 24. – 141 с. – С. 72–76.

9. Андрощук О. В. Вікові особливості розвитку творчих здібностей старших дошкільників / О. В. Андрощук. // XIV международная заочная научно-практическая конференция «Развитие науки в XXI веке», 3 часть. – Х.: научно-информационный центр «Знание», 2016. – 123с. – С. 87–92.

10. Андрощук О. В. Гендерні особливості розвитку творчих здібностей старших дошкільників / О. В. Андрощук. // Матеріали XV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»: Зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2016. – Вип. 15. – 188 с. – С. 83–86.

11. Андрощук О. В. Аналіз змісту понять “творчість”, “творчі здібності” в психологічних дослідженнях [Текст] / О. В. Андрощук // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні проблеми сучасної психології” (м. Полтава, 10-11 лютого 2017 р.). — Херсон : Видавничий дім “Гельветика”, 2016. – 116 с. – С. 54–57.

12. Андрощук О.В. Методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор [Текст] / О. В. Андрощук // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук» (м. Харків, 30-31 березня 2018 року). – Херсон : Видавництво «Молодий вчений», 2018. – 188 с. – С. 107–110.

АНОТАЦІЇ

Андрощук О.В. Розвиток творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2018.

Робота присвячена розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор. Визначено теоретичні підходи до її вивчення, обґрунтовано критерії (творча легкість, творча оригінальність, творча гнучкість, творча продуктивність, творча уява), показники та рівні (дуже високий, високий, середній, низький, дуже низький) розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Виявлено переважання середнього та низького рівнів розвитку та гендерні відмінності розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Теоретично обґрунтовано психолого-педагогічні умови ефективного застосування комп'ютерних ігор з метою розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Розроблено і апробовано модель та програму розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор (циклічні, логічні, пригодницькі, стратегічні, покрокових стратегій), підібраних відповідно до критеріїв творчих здібностей, доведено ефективність та необхідність впровадження авторської програми в практику роботи закладів дошкільної освіти. Розроблено методичні рекомендації батькам, психологам та працівникам закладів дошкільної освіти щодо розвитку творчих здібностей старших дошкільників засобами комп'ютерних ігор.

Ключові слова: творчі здібності, розвиток творчих здібностей, критерії творчих здібностей, комп'ютерні ігри, старші дошкільники, розвиток комп'ютерними іграми, рівні розвитку творчих здібностей, програма розвитку творчих здібностей комп'ютерними іграми.

Андрощук О.В. Развитие творческих способностей старших дошкольников средствами компьютерных игр. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07 – Педагогическая и возрастная психология. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2018.

Работа посвящена развитию творческих способностей старших дошкольников средствами компьютерных игр. Определены теоретические подходы к ее изучению, обоснованы критерии и их показатели (творческая легкость: способность к всестороннему рассмотрению предмета; способность учитывать при принятии решений различные факторы, способность к легкому усвоению нового материала, способность к быстрому и свободному переключению мыслей, способность к легкому решению проблемных задач; творческая оригинальность: способность придумывать новые идеи, умение вносить что-то новое в известные задачи, уход от образцов, способность выходить за рамки заданной другими ситуации, самостоятельный выбор вида деятельности, материалов, умение создавать новый продукт; творческая гибкость: способность свободно переходить от одного способа решения поставленной задачи к другому, способность переносить способы действий с одного вида деятельности на другой, использование предметов-заменителей, многозначных слов, развитая способность создавать разнообразные идеи в несколько ограниченном ситуации; творческая производительность: способность к образованию новых слов, рифм, создание новых сюжетов, ролей, создание изделий, изображений, способность реконструировать элементы в новых комбинациях; творческое воображение: способность мысленно соединять образы в новые сочетания и комбинации, представлять возможные изменения действительности, способность к созданию фантастических идей, прогнозирования, предсказания, выдвижение гипотез, выделении сущностного в пределах однородных явлений и их воплощение в образе, игре) и уровни (очень высокий, высокий, средний, низкий, очень низкий) развития творческих способностей старших дошкольников. Выявлено преобладание среднего и низкого уровней развития и гендерные различия в развитии творческих способностей старших дошкольников. Теоретически обосновано психолого-педагогические условия эффективного применения компьютерных игр с целью развития творческих способностей старших дошкольников (развитие саморегуляции поведения дошкольника во время занятий компьютерными играми, умеренное и взвешенное отношение к компьютеру как к техническому устройству; выработки и соблюдения системы правил работы за компьютером, соблюдение правил поведения во время компьютерных игр; выработка привычки осуществлять релаксацию, способность самостоятельно осуществлять выбор жанра игры, содержания, уровня сложности, системы управления, настройки интерфейса, планирование компьютерных игр с

творческим исследовательским содержанием). Разработана и апробирована модель программы развития творческих способностей старших дошкольников средствами компьютерных игр (циклические, логические, приключенческие, стратегические, пошаговые стратегии), подобранных в соответствии с критериями творческих способностей, доказана эффективность и необходимость внедрения авторской программы в практику работы учреждений дошкольного образования. Разработаны методические рекомендации родителям, психологам и работникам учреждений дошкольного образования по развитию творческих способностей старших дошкольников средствами компьютерных игр.

Ключевые слова: творческие способности, развитие творческих способностей, критерии творческих способностей, компьютерные игры, старшие дошкольники, развитие компьютерными играми, уровень развития творческих способностей, программа развития творческих способностей компьютерными играми.

Androshchuk O.V. Development of creative abilities older preschoolers by means of computer games. –Manuscripts.

Thesis for a Candidate Degree in Psychological Sciences by specialty 19.00.07 Pedagogical and Developmental Psychology. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2018.

The work is devoted to the development of creative abilities in senior preschool children by the means of computer games. The theoretical approaches for the study have been determined, the criteria (creative ease, creative originality, creative flexibility, creative productivity, creative imagination), indicators and levels (very high, high, average, low, very low) of development of creative skills in senior preschool children have been substantiated. The study has revealed the prevalence of middle and low levels of development and gender differences in the development of creative abilities in senior preschool children. The psychological and pedagogical conditions for the effective usage of computer games in order to develop the creative abilities in senior preschool children have been theoretically substantiated. The model of the program for the development of creative abilities in senior preschool children by the means of computer games (arcade, logical, adventure, strategy, turn-based strategy), selected according to the criteria of creative abilities has been developed and tested, and the efficiency and necessity of implementing the author's program in the practice of pre-school establishments have been proven. Methodical recommendations for parents, psychologists and employees of pre-school establishments regarding the development of creative abilities in senior preschool children by the means of computer games have been developed.

Keywords: creative abilities, development of creative abilities, criteria of creative abilities, computer games, senior preschoolers, development of computer games, level of development of creative abilities, program of development of creative abilities of computer games.

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100355064

Підписано до друку 01.11.2018 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times.

Наклад 100 прим. Зам. № 339

Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.

11